

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця

АРГУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ: СВОБОДА ТА БЕЗПЕКА

**Матеріали
третьої Міжнародної наукової конференції**

(6-7 квітня 2023 року)

Що
є
свобода?
Добро
в ній
якеє?

Харків – 2023

Kozii Olha

MORAL AND ETHICAL ASPECTS OF RESPONSIBILITY AND PERSONAL FREEDOM IN M. SHELLEY'S «FRANKENSTEIN»88

Козлова А. Г., Козлов Є. Д.

СВОБОДА ЯК ОДИН З ПРОВІДНИХ МОТИВІВ «ПІВНІЧНИХ ОПОВІДАнь» ДЖЕКА ЛОНДОНА93

Колошук Н. Г.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНФЛІКТ (ПРОЧИТАННЯ П'ЄСИ “ЧЕКАЮЧИ НА ГОДО”)99

Kramer M. F.

EXERCÍCIO E LIMITES DA LIBERDADE: A E/IMIGRAÇÃO PARA O BRASIL NA TRAJETÓRIA E NO DIÁRIO DE P. SCHWARZER (1862–1864) .104

Криворучко С. К.

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» У ФІЛЬМІ «ЗАБОРОНЕНИЙ»109

Левченко Н. М.

ФЕНОМЕН СВОБОДИ В ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І В СУЧАСНИХ ІСТОРИЧНИХ ВИМІРАХ115

Лепетюха А. В.

АГРАМАТИЗАЦІЯ СИНОНІМІЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК ВИЯВ ДИСКУРСИВНОЇ СВОБОДИ АВТОРА (на матеріалі сучасної французької художньої прози)124

Lukyantseva P. A.

A CULTURAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL RELATIONSHIPS: A CASE STUDY OF THE MODERN RUSSO-JAPANESE COUPLES129

Луцій С. І.

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» У ПРОЗІ ПИСЬМЕННИКІВ ДІАСПОРИ134

Massayová Vanessa

“ŠESTĚ CUDZINCŮ” M. VADASA Z “INTERNÁTU” S. ŽADANA NA CESTE ZA SLOBODOU140

Матвеева О. О.

ПАНАС МИРНИЙ ЯК ПИСЬМЕННИК-АБОЛІЦІОНІСТ145

Моклиця М. В.

НАЦІОНАЛЬНА СВОБОДА І «САМООПРЕДЕЛЕНИЕ»: ПУБЛІЦИСТИКА ОЛЕНИ ПЧІЛКИ151

Пилинський М. Я.

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» В УКРАЇНЦІВ ТА МОСКОВИТІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)156

Потніцева Т. М.

ЗВУКИ СОЛОДКОЇ СВОБОДИ (ВІДЛУННЯ «ІНТЕРНАЦІОНАЛУ» В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ МЕЖІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ)162

Radchuk O. V.

FREEDOM AND SAFETY CONCEPTS IN THE CHILD'S INTERPRETATION (A CASE STUDY OF THE CHARACTER OF PIERRE NOZIÉRE)167

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» У ФІЛЬМІ «ЗАБОРОНЕНИЙ»

Криворучко С. К. (Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-1123-9258>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7816808>

Abstract

The concept of “freedom” reflects the spiritual orientations of Western Europe. The social system of the European Union emerged on that territory after 2000. Ukraine can preserve its own linguistic identity only in conditions of protest and resistance to unfair discrimination, which has imposed the status of “inferiority”: in difficult and bloody steps towards freedom. It is necessary to demonstrate to the world those ancient historical realities that have become the cause of bloodshed in the 21st century. The concept of “Freedom” is pervasive in the film *Forbidden* (2019) by Roman Brovko, whose artistic fabric includes a biofiction version of the Ukrainian poet Vasyl Stus. “Freedom” became a sign for the mental perception of the Ukrainian intellectual and a motive for resistance to the social system of the 2-nd half of the 20th century, which oppressed an individual only by belonging to the Ukrainian ethnic and cultural community. The hero of the film – Vasyl Stus – develops through the dynamics of concepts: from “Lack of Freedom” to “Freedom” in “Danger”. The picture of the world in the film is created by the circumstances of “Lack of Freedom”, “Danger” and the hero’s mood to have “Freedom”. The concept of “Freedom” is represented by the hero's desire to speak the Ukrainian language, the opportunity to engage in creativity – to write poems, to have a Ukrainian ethnic identity, to have Ukrainian historical memory.

The war in Ukraine in 2022–2023 is a natural process that has been brewing for centuries. The desire of the Ukrainian people to be free, to speak their “own” language and create literary examples with it, which are included in the world treasury, was preserved thanks to our best patriots-writers (V. Stus, E. Sverstyuk, M. Khvylovy). Their existence became a sign of “Freedom”, which was paid for with life.

Key words: Vasyl Stus, biofiction, forbidden, freedom, Ukrainian identity, historical memory.

Європа є географічною територією, яку населяють багато етнічних народів, що у ході історії, незважаючи на етнолінгвістичні націоналістичні ініціативи імперій, зберегли свою мову, культуру, традиції, ментальність. За кількістю ці етноси не численні: наприклад, менегаски (корінний народ Монако), албанці, словени, словаки... та інші... Ці народи зберегли свою мову, свою ідентичність завдяки прагненню мати волю, а не бути чиймись-то рабами. Це свідчить про ментальне прагнення свободи, яке властиве цим народам. Оскільки лише в умовах протесту та опору несправедливій дискримінації, що нав'язує статус «неповноцінності», у важких і кривавих кроках до свободи можна зберегти власну мовну ідентичність.

Концепт «свобода» віддзеркалює духовні орієнтири Західної Європи, на території якої після 2000 рр. виникла соціальна система Євросоюзу. Метою Євросоюзу є динамічний розвиток – культурний та економічний – різних держав. Мотивацією є можливість розвивати «своє» (мову, економіку, мистецтво), результатом чого стає еволюція та успіх «окремих» етнічних держав, що впливає на процвітання та підвищення рівню «цілого» організму Євросоюзу. «Безпека» є гарантією для розвитку в «свободі». Дозволено використовувати різні етнічні мови, вони всі мають рівний статус, не простежується дискримінація на мовному та етнічному рівні.

Ці суспільні стосунки є культурно успішними та вигідними для процвітання та життя, розвитку літератури та кінематографу. Але в 2022 р. виник ризик для подальшого існування держав Євросоюзу в концептах «Свобода» / «Безпека» через військовий стан в Україні.

Я спеціально використовую риторичний прийом «мовчання». Я свідомо не прописую назву певної країни та мови. Вони залишаються поза строками, оскільки не гідні того, щоб я витрачала на них місце та добирала слова.

Я буду говорити про генетичний код «українців», який ґрунтується, в тому числі, й на концепті «Свобода». З точки зору виявлення концепту «Свобода» я

пропоную аналіз фільму «Заборонений» Романа Бровко 2019 р., в художню тканину якого покладено версію біографії українського поета Василя Стуса. Біографічна фікція сформована режисером та сценаристом крізь призму концепту «Свобода», який став знаком для ментального сприйняття українського інтелектуала та мотивом для опору соціальній системі 2 пол. XX ст., що пригнічувала індивіда лише за причетністю та приналежністю до української етнічно-культурної єдності.

Герой фільму – Василь Стус. Художній образ розвивається крізь динаміку концептів від «Несвободи» до «Свободи» в «Небезпеці». Картина світу в фільмі створена обставинами «Несвободи», «Небезпеки» та настроєм героя мати «Свободу». Концепт «Свобода» представлений бажанням героя говорити українською мовою, можливістю займатися творчістю – писати вірші, мати українську етнічну ідентичність, мати українську історичну пам'ять. Герой – інтелектуал, студент-філолог. Концепт «Свободи» представлений бажанням героя спілкуватися з українськими інтелектуалами (митцями, художниками), мати роботу за фахом, читати українські книжки, висловлювати вголос свої погляди та переконання.

В умовах ХХІ ст. – це звичайне життя європейської людини, яке має зараз більшість.

Але герой біофікції Василь Стус перебуває в 2 пол. XX ст., в 60–80 рр. у країні СРСР. У фільмі розкрита атмосфера в концептах «Несвобода», «Небезпека». Відповідно, герой не може мати те, чого прагне, тому що сама державна система знищує українську ідентичність, забороняє розвиватись упродовж 300 років, починаючи з Петра Першого. Назва фільму «Заборонений» є знаком, кодом життя Василя Стуса. Усі його бажання заборонені: вони і формують концепт «Несвобода».

Концепт «Несвобода» представлений заборонаю герою говорити українською мовою, заборонаю друкувати вірші, заборонаю комунікації автор/читач, заборонаю визнавати свою українську етнічну ідентичність, заборонаю мати українську історичну пам'ять, заборонаю працювати за фахом,

забороною спілкуватися з українськими інтелектуалами (митцями, художниками), забороною читати українські книжки (Т. Шевченка), забороною висловлювати вголос свої погляди та переконання.

Концепт «Свобода» виявляється у внутрішній силі героя фільму – Василя Стуса, який має рішучість опиратися системі та діяти за власним покликанням. На мою думку, **патріотизм – це емоція відчуття «свого»**. «Своїм» для Стуса було «українське» на рівні мови, культури, літератури, етнічної самоідентифікації. В умовах тоталітарної системи СРСР, яка впроваджувала **етнолінгвістичний націоналізм** – нав'язування російської мови як «робочої» на території мультикультурної багатомовної держави та робила цю мову моноцентричною, при цьому роблячи інші мови ніжчевартісними. Стус відстоював українську мову, що в його випадку стало «злочином», який інтерпретували як виступи проти держави. «Свобода» Стуса виявлялася в тому, що він любив «своє» та шанував «чуже».

У фільмі режисер ставить акценти: герой – за ментальністю європеець, що вільно мислить, культурно освічений, гарно володіє іноземними мовами (німецькою), обізнаний з літературою (перекладає з німецької вірші Рільке), навчається в аспірантурі, пише дисертацію, інтелектуал. У нього є бажання розвивати українську літературу, яку він вважає європейською. Із цими «знаками» він споглядає за оточуючим його світом, за людьми, які також, як і він, наділені умінням цінувати мистецтво. Так у площині концепту «свободи» Стус знаходить споріднену йому душу, його дружину Валентину: «– Перепрошую, а ви захоплюєтеся українськими віршами? – Так. А Ви також? – Так. Я аспірант інституту літератури. До речі, мене Василем звати. – Дуже приємно. А я Варя. Вчусь на інженера-авіатора... – Літаки любите?... – А ви іноземну літературу? – Перекладаю Рільке з німецької... Хоча у нас теж є гарна поезія...» (Заборонений, 0.01.-0.03.09).

Тут слід звернути увагу на вибір Стусом об'єкту перекладу: поезія Райнера Марії Рільке. Р. Рільке був модерністським поетом, експресіоністом, який народився в Празі, що входила до складу Австро-Угорської імперії. Він писав німецькою. Можу припустити, що він був етнічним євреєм. Прага і «чеське» в Австро-Угорській імперії було таким же ніжчевартісним, як і українське в

Радянській імперії. До того ж у СРСР було заборонено / «не бажано» / «не рекомендовано» займатися модерністським мистецтвом, яке оголосили «буржуазним», що завдає шкоду радянській людині.

Стус обирає наукове дослідження: «не бажану» / «не рекомендовану» модерністську «буржуазну» поезію, що шкідлива для радянських людей, які мають все робити з «піонерським задором». У цьому виборі розкривається концепт «свободи»: поет хоче «своє», суголосьне його відчуттям і поглядам, і діє всупереч офіційній системі.

Режисер зображує українські реалії 70-х рр. XX ст., в яких інтелектуали були позбавлені свободи вибору та дії, та були вимушені жити в атмосфері офіційної брехні. Ця брехня вкладається в уста представників юридичної державної системи: міліції, суддів, працівників тюрми, високих урядовців. Поетично це віддзеркалено зіставленням віршів В. Стуса, що віддзеркалюють сумніви, пошуки істини, та радянських пісень, які виконуються дзвінко-бадьоро, з «піонерським задором». Конфлікт митців і влади розвивається на поетичних вечорах, навколо художниці Алли Горської. Режисер зображує, як у майстерні мисткині проводиться вечір пам'яті Симоненка, якого замучили представники системи СРСР та звірськи вбили. Українським інтелектуалам забороняють мати свободу, їм не дозволяють проводити дозвілля так, як вони хочуть. Історична та людська пам'ять інтелектуалів про забороненого системою й загиблого поета Симоненка, який прагнув розвивати етнічні українські літературні традиції, резонує з ідеєю Російського режиму: винищувати все українське. Алла Горська розпочинає вечір: «Автора цих рядків, нашого товариша Василя Симоненка майже рік як немає з нами. Він був убитий людьми, які б мали захищати закон і порядок. І я переконана, що саме за ту правду нам заборонили проводити сьогоднішній вечір у «Жовтневому палаці»...» (Заборонений: 0.08.42-0.12.18).

Конфлікт між інтелектуалами та міліцією вказує на абсолютне ігнорування прав людини в СРСР: «— Факелы гасим немедленно! Или едем в отделение? / — А до чего це лицемерство? Скажите просто: что получили вказівку зіврати вечір пам'яті поета Василя Симоненка. / — Какого еще Симоненка? / — Симоненко... Впервые слышу... Который писал антисоветчину и контру? / — Що ти сказав ? /

– Давай... давай... / – Не хочите по-хорошому... Ну ладно, будем тушить из бронсбойда. Подганяй. / – Поливати нас будете, так? Так давайте! Давайте! Покажіть ваші справні обличчя! / – Гражданка, не хулиганьте! / – Покажіть, на що ви справді спроможні!» (Заборонений: 0.08.42-0.12.18). Концепт «свободи» розкривається через опір: у внутрішній силі духу В. Стуса й А. Горської (вони активно протестують проти заборони українського) та їхнього оточення, що слухають і підтримують своєю присутністю.

Війна України 2022–2023 рр. є закономірним процесом, який назрівав упродовж століть. Прагнення українського народу бути вільним, говорити «своєю» мовою і створювати нею літературні взірці, що входять у світову скарбницю, зберіглося в тому числі завдяки нашим кращим патріотам-письменникам (В. Стус, Є. Сверстюк, М. Хвильовий). Їхнє буття стало знаком «Свободи», за яку заплачено життям.

REFERENCES

- Brovko, R. (2019). *Prohibited* [Zaboronenyi]. Ukraine. Україна. <https://megogo.net/ua/view/5282995-zaboronenyi.html> [in Ukraine].
- Nikishina, T.I. (2016). Lexical fields of the concepts svoboda, freedom, liberté in Ukrainian, English, and French political discourses [Leksychni polia kontseptiv svoboda, freedom, liberté v ukrainskomu, anhliiskomu, frantsuzkomu politychnykh dyskursakh]. *Bulletin of the Alfred Nobel Dnipropetrovsk University*. P. 232–237 [in Ukraine].
- Kryvoruchko, Svitlana. (2022). Lost Future. Mykola Khvylovyyi "Tram Letter" *Balkanistic Forum*. 2022 (3); Issue No. 3/31. P. 130–145. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069> [in Bulgaria].
- Taranukha E.V. (2018). "Will in captivity": the lyrical "I" of the poetry of V. Stus as an element of the reinterpretation of a traumatic experience [«Volia u nevoli»: lirychnе «Ia» poezii V. Stusa yak element pereosmyslennia travmatychnoho dosvidu]. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*. P. 132–135 [in Ukraine].
- Tomasz, Kamusella. (2018). *Russian: A Monocentric or Pluricentric Language?* (pp 153–196). 2018. *Colloquia Humanistica*. Vol 7. <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/16717?show=full> [in United Kingdom].